

पानिपतची लढाई, त्याचे भौगोलिक आणि भू-राजकीय परिणाम

चर्चेत का?

भारतासाठी डोकेदुखी समजल्या जाणाऱ्या तालिबानने आपले खरे रूप दाखवायला सुरुवात केली आहे. तालिबानने आपल्या सैन्याच्या एका तुकडीला पानिपत असे नाव दिले आहे. तालिबानने भारताला चिडवण्यासाठी हे कृत्य केल्याचं मानलं जात आहे. काबूलहून प्रसिद्ध झालेल्या वृत्तानुसार, तालिबानने नांगरहार प्रांतात लष्कराचे ऑपरेशनल युनिट तयार केले असून, त्याला पानिपत असे नाव देण्यात आले आहे. तालिबान सर्वसाधारणपणे इस्लामिक हे नाव दिते, परंतु अफगाणांच्या शौर्याचे आणि भारताच्या पराभवाचे प्रतीक असलेल्या भारतातील एका जागेवरून तालिबानने आपल्या सैन्य तुकडीचे नाव देण्याची ही पहिलीच वेळ आहे. त्यामुळे तालिबानने या नावाचा वापर भारताला अपवित्र आणि चिथावणी देण्यासाठी केला आहे, असे मानले जात आहे.

आजच्या या लेखात आपण पानिपतची लढाई याच्याविषयी ची संपूर्ण माहिती घेणार आहोत.

पानिपतची लढाई

- पानिपत हा हरयाणातील अवघ्या ५६ चौरस किमीवर पसरलेला एक छोटा जिल्हा आहे, जो करनाल लोकसभा मतदारसंघात येतो. हा जिल्हा हातमागासाठी देश-विदेशात प्रसिद्ध आहे.
- पण भारताच्या इतिहासाच्या दृष्टीने हे एक अत्यंत महत्त्वाचे ठिकाण आहे. या जिल्ह्यातील युद्धांनी भारताचा इतिहास पूर्णपणे बदलून टाकला.
- खरे तर येथे १५२६, १५५६ व १७६१ मध्ये तीन महत्त्वाची युद्धे लढली गेली.
- पानिपतच्या पहिल्या लढाईत खुरासनहून आलेल्या बाबराने इब्राहिम लोधीचा पराभव करून भारतावर कब्जा केला. येथूनच भारतातील मुघल राजाची स्थापना झाली.
- त्यानंतर ५ नोव्हेंबर १५५६ रोजी पानिपतचे दुसरे युद्ध झाले. ही लढाई सम्राट हेमचंद्र विक्रमादित्य, (हेमू) व अकबर यांच्यात झाली.
- पानिपतची तिसरी लढाई इ.स. १७६१ साली मराठा सेनापती सदाशिव राव भाऊ यांचे सैन्य आणि अफगाण शासक अहमदशाह अब्दाली यांचे सैन्य यांच्यात झाली. या युद्धात मराठ्यांचा दारुण पराभव झाला.
- या युद्धामुळे अफगाणांचा विजय आणि भारताचा पराभव हे चिन्ह आहे, त्यामुळेच तालिबान पानिपतच्या नावाचा वापर भारताला अपभ्रंश करण्यासाठी करत आहे.

पानिपत सैन्य तुकडी चे काम काय असेल?

- तालिबान कडून स्थापित करण्यात आलेल्या पानिपत या लष्करी तुकडी ही तापी (TAPI) गॅस पाईपलाईन च्या संरक्षणार्थ बनवली गेलेली आहे.
- जरी याचा उद्देश तापी गॅस पाईपलाईन च्या संरक्षणाचा असला परंतु आंतरराष्ट्रीय संबंधांचे तज्ञ याला भारताविरुद्ध असलेला एक कट म्हणत आहे.

TAPI पाइपलाइन

Route of the Turkmenistan-Afghanistan-Pakistan-India (TAPI) natural gas pipeline

- TAPI पाइपलाइन, ज्याला पीस (**Peace pipeline**) पाइपलाइन देखील म्हणतात, ही 1,814 किमी लांबीची नैसर्गिक वायू पाइपलाइन आहे जी तुर्कमेनिस्तानमधून उगम पावते आणि भारतापर्यंत पोहोचण्यासाठी अफगाणिस्तान आणि पाकिस्तानमधून जाते.
- तुर्कमेनिस्तानच्या वायू साठ्याचे मुद्रीकरण करणे आणि नैसर्गिक वायूच्या वापरास प्रोत्साहन देण्यासाठी आणि ऊर्जा सुरक्षा सुधारण्यासाठी शेजारच्या देशांना त्यांचा पुरवठा करणे हे त्याचे उद्दीष्ट आहे.
- हा प्रकल्प तापी पाइपलाइन कंपनी (टीपीसीएल) या चार वैयक्तिक सरकारी गॅस कंपन्यांनी स्थापन केलेल्या तुर्कमेनिगाझ (तुर्कमेनिस्तान), अफगाण गॅस (अफगाणिस्तान), आंतरराज्यीय गॅस सेवा (पाकिस्तान), आणि भारतीय वायू प्राधिकरण आणि इंडियन ऑईल (भारत) यांनी स्थापन केला आहे.
- पाइपलाइनच्या विकासासाठी या चार देशांनी डिसेंबर २०१० मध्ये आंतरसरकारी करार (आयजीए) आणि गॅस पाइपलाइन फ्रेमवर्क करार (जीपीएफए) वर स्वाक्षऱ्या केल्या.
- तुर्कमेनिस्तान-अफगाणिस्तान-पाकिस्तान-भारत पाईपलाईन ही एक नैसर्गिक वायू पाईपलाईन आहे जी गॅलकिनिश (Galkynysh) - तापी पाईपलाईन कंपनी लिमिटेडने आशियाई विकास बँकेच्या सहभागाने विकसित करणार आहे.

पानिपत येथेच का महत्त्वाच्या लढाया व्हायच्या

इतिहासात बाबर आणि इब्राहिम लोदी, अकबर आणि हेमू मराठे आणि अहमदशाह अब्दाली यांच्यातील अनेक महत्त्वाच्या लढायांमध्ये पानिपत आघाडीवर राहिले आहे. पानिपतमध्ये अशा निर्णायक लढाया होण्याची विविध कारणे आहेत:

पानिपत येथे मोठ्या लढाया होण्याची कारणे

1. मोठ्याचे स्थान (Strategic location)

- पानिपत दिल्लीहून हिंदू कुश पासच्या दिशेने जात असताना वसलेले आहे जे भारतात प्रवेश करण्याचा प्रयत्न करणार या कोणत्याही शासकासाठी मुख्य प्रवेश होता. हे ग्रँड ट्रंक रोडवर स्थित होते आणि पंजाब आणि अफगाणिस्तानमधील कोणत्याही आक्रमकाला सहज प्रवेश करता येत होता.

2. दिल्लीपासून अंतर (Distance from Delhi)

- पानिपत हे दिल्लीपासून काही अंतरावर आहे ज्यामुळे राज्यकर्त्याला आपल्या सैन्याला सहजपणे आणि अधिक वेगाने एकत्र आणण्याची मुभा असायची. आव्हानकर्ता प्रदेशाच्या आत प्रवेश न करता दिल्लीच्या बाहेर राज्यकर्ता येण्याची आणि तोंड येण्याची वाट पाहू शकत होता.

3. भूपृष्ठशास्त्राची साधी रचना (Plain structure of land topography)

- पानिपतची भौगोलिक रचना साध्या संरचनेची आहे ज्यामुळे ती घोडदळाच्या हालचालीसाठी योग्य बनली. रणनीतीवर जास्त अवलंबून न राहता मोठे सैन्य आपल्या सामर्थ्याचा उपयोग करू शकत होते. शिवाय पानिपतमध्ये गनिमी काव्यासारखे डावपेच निरुपयोगी ठरले. मराठ्यांच्या पराभवाचे हे एक कारण होते.

4. मोठ्या संख्येने कारागिरांची उपस्थिती (Presence of large number of artisans)

- पानिपत आणि आजूबाजूचा प्रदेश लोहार, सुतार आणि इतर कारागिरांसाठी प्रसिद्ध आहे जे युद्धासाठी शस्त्रे आणि साधने तयार करण्यासाठी अत्यंत महत्त्वाचे होते. अशा संसाधनांच्या सहज उपलब्धतेमुळे पानिपत लढाया करण्यासाठी एक चांगला पर्याय बनला.

5. योद्धा वर्गाची उपस्थिती (Presence of warrior classes)

- पानिपत आणि त्याच्या आसपासच्या प्रदेशात मोठ्या संख्येने मार्शल क्लासेस आहेत जे सैन्यासाठी प्रमुख सैनिक आहेत. जाट, गुज्जर, शीख, राजपूत असे गट जवळच उपलब्ध होते, जेणेकरून त्यांना अत्यावधीच्या सूचनेवर एकत्र आणता येईल.

6. हवामानाची परिस्थिती (Climatic conditions)

- पानिपतमधील हवामानाची परिस्थिती दीर्घ लढायांसाठी अतिशय योग्य होती. पावसाळा खूप कमी असतो आणि लांब कोरडा ऋतू असतो. जर तळपत्या पृथ्वीचे धोरण अंमलात आणले गेले तर हल्ला करणार या शत्रूचे नुकसान होऊ शकते.

India Afghanistan Border

- अफगाणिस्तान देशाची भारताची जवळपास 106 किलोमीटर एवढी भू सीमा लागते.
- जम्मू कश्मीर च्या नवीन अधिनियमानुसार लद्दाख या राज्याची सीमा अफगाणिस्तानची लागते.